

ระดับถาวรภาพของระบบการทำฟาร์มกับการสะสมทุนการผลิต : การวิเคราะห์จากความแตกต่างของเกษตรกรในอำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี

Farming System Sustainability and Capital Accumulation : An Interpretation of Farmer Differentiation in Saiyok District of Kanjnaburi Province

ชัชวี นฤทุม¹ ผ่องพรรณ ตรัยมงคลกุล² นิตยา เงินประเสริฐศรี³
นาถ พันธุมนาวิ¹ กิตติ สิมศิริวงษ์¹ และ GUY TREBUIL⁴

Chatcharee Naritoom, Pongpan Trimongkolkul, Nitaya Ngernprasertsri,
Nath Bhanthumnavin, Kitti Simsiriwong and Guy Trebuil

ABSTRACT

From an economic and social point of view, it can be assumed that the possibility for farmers to accumulate productive capital (land, plantations, domestic animals, farm equipment and saving) on their Agricultural Production Systems (APS) was the indicator for their respective levels of sustainability.

For the past fourty years, a very important process of farm differentiation occurred across all provinces throughout the country. It is easier to observe and analyze it in “pioneer fronts” areas like the Maenam Kwae Noi Valley in Kanjanaburi where such research was carried out during 1991.

Based on the APS respective functioning patterns and history, a typology of the local farming systems was built and used to assess the socioeconomic as well as agro – technical sustainability of each category of APS.

¹ สำนักส่งเสริมและฝึกอบรม มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
Office of Extension and Training, Kasetsart University.

² คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
Faculty of Education, Kasetsart University.

³ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
Faculty of Social Science, Kasetsart University.

⁴ โครงการวิจัยเพื่อการพัฒนาาระบบเกษตรกรรม มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
The Development Oriented Research on Agrarian System Project, Kasetsart University.

Based on such a comparative analysis of farmers situations, a hierarchy of appropriate key questions and topics for research and extension was also proposed, in order to improve the sustainability of the majority of small – scale production units.

Keywords : farming system sustainability, capital accumulate, interpretation of farmer differentiation

บทคัดย่อ

เมื่อพิจารณาในเชิงเศรษฐสังคม อาจกล่าวได้ว่าโอกาสในการสะสมทุนในการผลิตของเกษตรกร (ที่ดิน ไร่ นา สวน สัตว์เลี้ยง เครื่องมือ สิ่งก่อสร้าง ในฟาร์ม และเงินออม) เป็นเครื่องชี้วัดระดับถาวรภาพของระบบการทำฟาร์มของเกษตรกรนั้น ๆ

ระยะ 40 ปีที่ผ่านมามีปัจจัยต่าง ๆ ที่ทำให้ฟาร์มพัฒนาไปในระดับที่ต่างกันอย่างเห็นได้ชัดและเป็นปรากฏการณ์สำคัญที่พบทั่วประเทศ ปรากฏการณ์ดังกล่าวจะสังเกตได้ง่าย ในแหล่งที่เป็นเขตบุกเบิก ดังเช่น บริเวณลุ่มน้ำแควน้อยในจังหวัดกาญจนบุรี ซึ่งเป็นเขตที่โครงการวิจัยเพื่อพัฒนาระบบเกษตรกรรม มก. (DORAS) ได้เลือกดำเนินการวิจัยตามนัยความคิดข้างต้นในปี 2534

จากการวิเคราะห์ประวัติและกลไกของระบบการผลิตทางการเกษตรในท้องที่ที่ศึกษา ทำให้สามารถจำแนกระบบการผลิตทางเกษตรเป็นประเภทใหญ่ ๆ ได้ 4 ประเภท คือ 1. ฟาร์มขนาดเล็ก และไม่สามารถพึ่งพาตนเองได้ 2. ฟาร์มขนาดเล็กและพึ่งพาตนเองได้ 3. ฟาร์มขนาดกลางและอยู่ในช่วงการปรับเปลี่ยนระบบการผลิต 4. ฟาร์มขนาดใหญ่ระดับนายทุน เมื่อวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบระบบการผลิตทางเกษตรประเภทต่าง ๆ เหล่านี้ทำให้สามารถประเมินระดับถาวรภาพของฟาร์มแต่ละประเภท ทั้งในเชิงเศรษฐสังคมและเชิงเทคนิคการผลิตได้และได้ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยและส่งเสริมที่สอดคล้องกับปัญหาของแต่ละฟาร์มและเหมาะสมแก่กาลเวลาได้ ทั้งนี้เพื่อช่วยให้ฟาร์มขนาดเล็กซึ่งเป็นเกษตรกร ส่วนใหญ่ของท้องที่สามารถพัฒนาตัวเองให้อยู่ในระดับถาวรภาพได้

บทนำ

หากวิเคราะห์ประวัติการเกษตรในชุมชนใด จะพบว่าในระยะเริ่มต้นนั้น เกษตรกรจะมีความแตกต่างกันน้อยมาก แต่เมื่อกาลเวลาผ่านไป ผ่านการเปลี่ยนแปลง ทั้งในด้านนิเวศวิทยาเกษตรเศรษฐกิจ สังคม และกรรมวิธีทางการเกษตรแล้ว ความแตกต่างของเกษตรกรในชุมชนจะยิ่งปรากฏชัดจนสามารถจำแนกเกษตรกรเป็นประเภทใหญ่ ๆ ได้โดยพิจารณาจากจุดมุ่งหมายของระบบการทำฟาร์มของเกษตรกร ปัจจัยส่งเสริมการผลิต ปัญหาอุปสรรคที่ระบบการผลิตนั้น ๆ เผชิญอยู่ และทางเลือกของเกษตรกร

โดยทั่วไปเกษตรกรย่อมใฝ่หาทางเลือกที่ดีกว่า เพื่อดำรงความอยู่รอดของระบบการทำฟาร์มของตน แต่ด้วยขีดจำกัดด้านทรัพยากรทำให้เกษตรกรจำนวนไม่น้อยไม่อาจก้าวไปสู่ทางเลือกที่ต้องการได้ การสะสมทรัพยากรหรืออีกนัยหนึ่ง การสะสมทุนในการผลิตของเกษตรกร (ได้แก่ ที่ดิน ไร่ นา สวน สัตว์เลี้ยง เครื่องมือ สิ่งก่อสร้าง และเงินออม) จึงน่าจะเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อความอยู่รอดของระบบการทำฟาร์มของเกษตรกรนั้น

ดังนั้นนักวิจัยและนักส่งเสริมจึงควรทำความเข้าใจให้ถ่องแท้ในเรื่องความแตกต่าง ของระบบการทำฟาร์มและสภาพของการสะสมทุนการผลิตในท้องที่หนึ่ง ๆ เพื่อจะประเมินได้ว่า ระบบการทำฟาร์มประเภทต่าง ๆ นั้น จะมีถาวรภาพระดับใดและเพื่อเสนอแนวทางให้ความช่วยเหลือกลุ่มเกษตรกร ผู้ด้อยโอกาสให้อยู่รอดได้มากขึ้น

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อประเมินระดับถาวรภาพของระบบการทำฟาร์มของเกษตรกร ในท้องที่อำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี ซึ่งจำแนกประเภทตามจุดมุ่งหมายในการทำฟาร์ม การผลิตทางเกษตร การสั่งสมทุนการผลิตและข้อจำกัดของระบบการทำฟาร์ม

2. เพื่อเสนอแนะแนวทางการวิจัยและส่งเสริมแก่เกษตรกรในกลุ่มด้วยโอกาสให้มีโอกาสอยู่รอดได้มากขึ้น

วิธีการศึกษา

1. การวิเคราะห์สภาพท้องที่ บริเวณลุ่มแม่น้ำแควน้อย จังหวัดกาญจนบุรี มีลักษณะเด่นคือเป็นเขต “บุกเบิก” มีประวัติการเกษตรซึ่งย้อนไปเพียงประมาณ 50 ปี การศึกษาความเปลี่ยนแปลงในท้องที่และปรากฏการณ์ในเรื่องความแตกต่างของเกษตรกรจึงทำได้อย่างชัดเจน

ผลการวิจัยในการวินิจฉัยขั้นต้นของโครงการวิจัยเพื่อพัฒนาระบบเกษตรกรรม (DORAS) 2 โครงการแรก ในพื้นที่ดังกล่าว คือด้านนิเวศวิทยาเกษตรและด้านประวัติระบบเกษตรกรรม ทำให้ได้ข้อมูลพื้นฐานที่เป็นประโยชน์ในการทำความเข้าใจสภาพความแตกต่างทางเกษตรกรรมในปัจจุบัน ข้อมูลพื้นฐาน ดังกล่าวสรุปได้ดังนี้

- ด้านนิเวศวิทยาเกษตร (ศรีสองรัก และคณะ, 2535) มีข้อมูลแสดงปรากฏการณ์สำคัญด้านนิเวศวิทยาเกษตรที่เกี่ยวข้องกับระบบการทำฟาร์ม ดังนี้

1. การเสื่อมโทรมที่ละน้อยของป่าเบญจพรรณ โดยมีสาเหตุสำคัญมาจากการตัดไม้ทำลายป่า

2. การเปิดป่าใหม่ของเกษตรกร เพื่อปลูกพืชไร่ (โดยมากคือ ข้าวโพด-ฝ้าย) ต่อมาได้กลายเป็นพืชทำรายได้หลัก

3. การปลูกไม้ยืนต้น โดยเฉพาะไม้ผลทดแทนพืชไร่มากขึ้นเรื่อย ๆ โดยเริ่มจากการปลูกแซมในพืชไร่

4. การเริ่มปลูกพืชที่พึ่งพาแรงงานมาก ได้แก่ ผักต่าง ๆ และการปลูกหม่อนเลี้ยงไหม

- การศึกษาประวัติระบบเกษตรกรรม (นิตยา และคณะ, 2535) พบข้อมูลที่สอดคล้องกับทางด้านนิเวศวิทยาเกษตร กล่าวคือ พบว่าในระยะประมาณ 50 ปีที่ผ่านมา มีการเปลี่ยนแปลงระบบเกษตรกรรม 3 ระยะใหญ่ กล่าวคือ ในช่วงแรก (พ.ศ. 2488-2513) เป็นช่วงที่ระบบนิเวศวิทยาเกษตรค่อนข้างสมบูรณ์ ระบบเกษตรกรรมเป็นการผลิตเพื่อยังชีพ โดยปลูกพืชผสมผสานเกษตรกรรมมีระบบการทำฟาร์มที่แตกต่างกันน้อย ในช่วงที่ 2 (พ.ศ. 2513-2533) เป็นช่วงการเปลี่ยนแปลงสำคัญทางด้านนิเวศวิทยาเกษตรและด้านอื่น ๆ ระบบเกษตรกรรมเปลี่ยนเป็นระบบการปลูกพืชหลักเพื่อทำรายได้ ได้แก่ ข้าวโพด-ฝ้าย มีการพึ่งพาเครื่องจักรกลขนาดเล็ก ใช้ปัจจัยการผลิตมากขึ้นและผูกพันกับนายทุนในช่วงที่ 3 (พ.ศ. 2533-) เป็นช่วงระยะปรับเปลี่ยนที่แสดงให้เห็นแนวโน้มทางเลือกใหม่ ๆ ในระบบการทำฟาร์มข้าวโพด-ฝ้ายมีความสำคัญลดลง เกษตรกรมีความแตกต่างกันมากยิ่งขึ้น

ข้อมูลเบื้องต้นตามที่กล่าวโดยย่อนี้ นอกจากจะเป็นประโยชน์ทำให้นักวิจัยเข้าใจภาพรวมของท้องที่ที่ศึกษาและความเปลี่ยนแปลงที่ส่งผลถึงสภาพการทำฟาร์ม และความแตกต่างที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบันแล้ว ยังมีประโยชน์โดยตรงในการเลือกเกษตรกรกลุ่มตัวอย่างที่เป็นตัวแทนระบบการทำฟาร์มทุกประเภทในท้องที่

2. การเลือกเกษตรกรที่เป็นตัวอย่างศึกษา

ใช้แบบสอบถามโครงสร้าง (Structure Questionnaire) ซึ่งเป็นคำถามแบบเปิดและแบบปิดสั้น ๆ ให้เกษตรกรทั้งหมดใน ต.ท่าเสา ตอบเพื่อนำมาใช้ในการคัดเลือกเกษตรกรแบบเจาะจง โดยกำหนดความแตกต่างของเกษตรกรตามเกณฑ์ในเรื่องเชื้อชาติ ขนาดพื้นที่ การถือครองที่ดิน ระบบการผลิตทางการเกษตร การใช้เครื่องมือเครื่องจักรและแหล่งทุน เป็นต้น โดยเลือกศึกษาจากเกษตรกร 27

Table 1 Range of accumulation of productive capital in the sample of APS used to build the typology.

No. of farmer	Date arrival	Ethnic Group	Accumulation of production capital									Relation with middle man
			Land		Productions			Equipment and building		%		
			Size (rai)	% Owner	% Field crop	% Inter crop	% tree	No. cattle	Use	Value (1000B)	Hired labor	
1	12	thai	32	100	42	29	29	3	few	10	0	loose
2	29	thai	31	100	45	55	0	0	few	10	10	strong
3	20	mon	10	0	100	0	0	0	few	10	0	strong
4	5	thai	17	0	100	0	0	0	few	10	0	medium
5	18	thai	81	0	64	17	19	0	average	250	50	loose
6	9	thai	19	32	42	0	58	0	few	10	0	loose
7	7	thai	7	100	29	29	42	0	few	2	0	strong
8	12	mon	40	0	62	38	0	0	few	20	66	strong
9	32	thai	116	100	0	13	87	0	high	500	70	no
10	29	thai	27	46	100	0	0	0	few	100	25	loose
11	38	chinese	27	100	0	0	100	0	high	100	85	middle man
12	3	thai	27	0	38	36	26	1	few	10	0	loose
13	20	thai	14	0	71	0	29	30	high	150	0	no
14	4	chinese	8	100	10	0	90	0	few	10	0	no
15	42	thai	32	90	0	0	100	0	average	30	0	no
16	21	thai	54	90	65	0	35	0	average	80	3	no
17	8	thai	12	75	75	0	25	0	no	10	0	strong
18	15	thai	58	100	52	15	33	0	average	20	30	no
19	7	thai	32	31	71	19	10	11	few	60	42	strong
20	18	thai	22	0	2	14	84	0	few	20	15	no
21	15	thai	23	100	9	26	65	0	few	1	10	no
22	23	thai	52	25	38	7	55	0	average	60	20	loose
23	20	thai	15	100	27	0	73	4	few	20	0	no
24	19	thai	47	100	0	0	100	0	few	20	38	no
25	23	thai	6	100	100	0	0	0	few	10	0	loose
26	20	mon	45	0	0	(40)	(60)	0	few	5	(75)	strong
27	25	thai	9	100	3	52	45	0	few	10	30	loose

() Mon who work with middle man.

ราย การคัดเลือกโดยวิธีการเจาะจงนี้จะทำให้ได้ เกษตรกรกลุ่มตัวอย่างขนาดเล็กแต่มีความหลากหลายครอบคลุมตามเกณฑ์ที่กำหนด นอกจากนั้น ยังนำข้อมูลจากแบบสอบถามโครงสร้างมาใช้ในการ นับความถี่ของเกษตรกรในประเภทต่าง ๆ ในขั้นตอนการจำแนกประเภทระบบการทำฟาร์ม

3. การสร้างแนวทางสอบถาม (Guide-line) แนวทางสอบถามที่สร้างขึ้นเพื่อรวบรวมข้อมูลสำคัญ ๆ ที่สามารถนำมาใช้ในการวิเคราะห์ และประเมินระดับดาวรรภาพของเกษตรกรได้ ข้อมูลที่สอบถามนั้น ประกอบด้วยลักษณะฟาร์ม ประวัติ จุดมุ่งหมายของการทำฟาร์มของเกษตรกรวิธีการผลิต ปัจจัยการผลิตและการลงทุนการผลิต ปัจจัยที่เป็นข้อจำกัดและเอื้อต่อระบบการทำฟาร์มของเกษตรกร

4. การสอบถามเกษตรกร นำแนวทางสอบถามไปสอบถามเกษตรกรที่คัดเลือกไว้ รายละเอียด 2-3 ครั้ง เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ละเอียดและถูกต้องเพียงพอที่จะวิเคราะห์ ระดับดาวรรภาพของระบบการทำฟาร์มได้อย่างแม่นยำ

5. การรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูล นำข้อมูลจากแนวทางสอบถามตามรายละเอียดใน Table 1 ประกอบกับข้อมูลประวัติการเกษตร รวมทั้งวัตถุประสงค์ของการทำฟาร์มมาวิเคราะห์เชิงคุณภาพ (Qualitative analysis) เพื่อจำแนกระบบการทำฟาร์มเป็นประเภทใหญ่ ๆ ที่มีความแตกต่างกันเด่นชัดและง่ายต่อการทำความเข้าใจ (Trebuil, 1988)

ผลและวิจารณ์

1. ความสำคัญของระดับความแตกต่างของปัจจัยการผลิตในระหว่างระบบการผลิตทางการเกษตร จาก Table 2 พบว่าในพื้นที่ ต.ท่าเสา อ.ไทรโยค จ.กาญจนบุรี มีความแตกต่างของระบบการผลิตทางการเกษตรค่อนข้างสูงเมื่อเปรียบเทียบระหว่างปัจจัยการผลิตต่าง ๆ เช่น ขนาดของที่ดินทำกิน การใช้แรงงานจ้าง และทุนในการผลิต ซึ่งความแตกต่างของการลงทุนการผลิตดังกล่าวนี้เป็นเครื่องวัดระดับดาวรรภาพของแต่ละระบบการผลิตทางการเกษตร

2. การจำแนกประเภทระบบการทำฟาร์ม โดยอาศัยผลจากการวิเคราะห์และวินิจฉัยระดับความแตกต่างของลักษณะที่สำคัญและการลงทุนการผลิต นำความแตกต่างของแต่ละระบบการทำฟาร์มที่มีความคล้ายคลึงกัน ตามเกณฑ์การวิเคราะห์ มาจัดแบ่งประเภทระบบการทำฟาร์ม ได้เป็น 4 ประเภท (Figure 1) คือ

2.1 ฟาร์มขนาดเล็กมาก และไม่สามารถพึ่งพาตนเองได้ (A) เป็นฟาร์มที่มีขนาดของที่ดินทำกินน้อยกว่า 6 ไร่ ต่อ 1 แรงงานครอบครัว ส่วนใหญ่ไม่มีที่ดินทำกินเป็นของตนเอง จึงทำให้เกษตรกรไม่สามารถปลูกไม้ยืนต้นในที่ดินได้ ผลผลิตส่วนใหญ่ได้รับการปลูกพืชไร่ เช่น ข้าวโพด-ฝ้าย สำหรับในฤดูแล้งบางกลุ่มทำงานจักสาน และบางกลุ่มหาผลผลิตจากป่าเพื่อขายและบริโภค เช่น หน่อไม้ และเห็ด เป็นต้น การใช้และลงทุนเครื่องมือ

Table 2 Farmer differentiation's assessment among the APS.

Production Factor	Units	Minimum	Maximum
Farm size	rai	6	116
Hire labor	%	0	85
Productive capital	baht	<0	500,000

ทางการเกษตรส่วนใหญ่เป็นเครื่องมือขนาดเล็ก เช่น ถังพ่นยาแบบมือโยก

สำหรับวัตถุประสงค์เชิงเศรษฐกิจของฟาร์มประเภทนี้ คือ การทำรายได้สูงสุดจากขนาดของพื้นที่ทำกินที่มีอยู่ ปัญหาและอุปสรรคที่สำคัญของฟาร์มประเภทนี้ คือ การไม่มีที่ดินทำกินเป็นของตนเอง เนื่องจากส่วนใหญ่เป็นคนมอญที่หลบหนีกฎหมายเข้ามาจากประเทศพม่า สภาพชีวิตและเศรษฐกิจจึงขึ้นอยู่กับนายทุนในท้องถิ่นเพื่อหลบซ่อนและทำมาหากินโดยใช้พื้นที่ของนายทุนหรือเจ้าของที่ดินและดูแลไม้ยืนต้นของนายทุนเป็นการตอบแทน จากปัญหาและอุปสรรคดังกล่าว ทำให้ ไม่มีอัตราภาพในการผลิตทางการเกษตรของฟาร์มประเภทนี้ และใน ค.ท่าเสา มีฟาร์มประเภทนี้ประมาณร้อยละ 54 ของทั้งหมด

2.2 ฟาร์มขนาดเล็กและพึ่งพาตนเองได้ (B)
เป็นฟาร์มที่มีขนาดของที่ดินทำกินประมาณ 6-12 ไร่ ต่อ 1 แรงงานครอบครัว ฟาร์มประเภทนี้เป็นกลุ่มฟาร์มที่มีการผลิตหลากหลาย และส่วนใหญ่ปลูกไม้ยืนต้นเป็นพืชหลักสำคัญ แต่ไม้ยืนต้นเหล่านั้นส่วนใหญ่ยังไม่ให้ผลผลิตตอบแทน การใช้และสังสมเครื่องมือทางการเกษตรค่อนข้างน้อยและส่วนใหญ่เป็นเครื่องมือขนาดเล็ก เช่น เครื่องค้ายหญ้า เป็นต้น

สำหรับวัตถุประสงค์เชิงเศรษฐกิจของฟาร์มประเภทนี้คือ การหารายได้ประจำให้เพียงพอต่อการดำรงชีวิต โดยไม่พึ่งพาแรงงานจากภายนอก เช่น การทำฟาร์มโดยใช้แรงงานในครอบครัวและพยายามทำผลผลิตทางการเกษตรให้สูง โดยมีการกระจายการผลิตมากกว่า 1 ชนิด นอกจากนี้บางครอบครัวที่มีสมาชิกในครอบครัวที่สามารถจะออกไปทำงานนอกบ้านได้ ก็จะมีการส่งลูกหลานในครอบครัวไปทำงานในเมืองหรือทำงานตามรีสอร์ตในท้องถิ่น หรือทำงานรับจ้างทางเกษตรในท้องถิ่นเพื่อเป็นการหารายได้เพิ่มขึ้นให้กับครอบครัว ดังนั้นปัญหาและอุปสรรคสำคัญของฟาร์มประเภทนี้ ส่วนใหญ่จึงเป็น

เรื่องเกี่ยวกับแรงงานในครอบครัวที่เป็นคนแก่ในบ้าน และขนาดของพื้นที่ดินทำกินมีจำกัด จากปัญหาและอุปสรรคดังกล่าวทำให้ ระดับถาวรภาพของฟาร์มประเภทนี้ค่อนข้างต่ำและส่วนใหญ่อาจจะอยู่ในระบบเกษตรกรรมได้อีกเพียงคนรุ่นเดียวเท่านั้น ฟาร์มประเภทนี้มีประมาณร้อยละ 30

2.3 ฟาร์มขนาดกลางและอยู่ในช่วงการปรับเปลี่ยนระบบการผลิต (C) เป็นฟาร์มที่มีขนาดที่ดินทำกินประมาณ 12-20 ไร่ต่อ 1 แรงงานครอบครัว และส่วนใหญ่เป็นฟาร์มที่มีการสะสมทุนการผลิตเพิ่มโดยการปลูกไม้ยืนต้นเพิ่มขึ้น การปลูกผักหรือปลูกหม่อนเลี้ยงไหม เป็นการใช้แรงงานแบบประณีตเพื่อนำแรงงานที่มีอยู่ในครอบครัวมาใช้ให้มีผลผลิตมากที่สุด นอกจากนั้นยังมีการปลูกพืชไร่ล้มลุกระหว่างแถวปลูกไม้ยืนต้นหรือในพื้นที่ที่มีสภาพดินและน้ำไม่เหมาะสมสำหรับการใช้ปลูกไม้ยืนต้น มีการสังสมเครื่องมือทางการเกษตรบ้าง เช่น เครื่องพ่นยาและเครื่องมือเบาต่าง ๆ

วัตถุประสงค์เชิงเศรษฐกิจของฟาร์มประเภทนี้คือ ต้องการใช้แรงงานในครอบครัว ให้มีผลผลิตมากที่สุดในการผลิตทางการเกษตร เพื่อให้ฟาร์มประเภทนี้บรรลุวัตถุประสงค์ดังกล่าว ทำให้แต่ละฟาร์มกำหนดกลยุทธ์เฉพาะของตนโดยปรับเปลี่ยนระบบการผลิตให้สอดคล้องกับศักยภาพของตน จึงแบ่งฟาร์มประเภทนี้ออกเป็นประเภทย่อย ๆ ได้อีก 3 ประเภทคือ

2.3.1 ฟาร์มที่ปลูกไม้ยืนต้นเป็นหลักโดยมีพืชผักเป็นรอง เป็นการใช้กลยุทธ์ การปลูกพืชแบบผสมผสานในฟาร์ม เพื่อใช้แรงงานในครอบครัวให้เต็มที่ตลอดปี รายได้จากพืชผัก ถูกนำไปใช้ในการปลูกไม้ยืนต้นซึ่งเป็นวิธีการสะสมทุนการผลิตไว้ในอนาคต

2.3.2 ฟาร์มที่ปลูกพืชไร่ล้มลุกเพิ่มขึ้น
โดยอาจจะปลูกเป็นพืชเดี่ยวหรือพืชผสมในพื้นที่ว่างเปล่าหรือระหว่างแถวไม้ยืนต้น เป็นกลยุทธ์การเพิ่มประสิทธิภาพของแรงงานในครอบครัวอีกวิธีหนึ่ง

Figure 1 Farmer Typology by APS. Accumulate levels : Sustainable Indicator.

Farm type main characterize	Small, Lighly dependence APS (A)	Small, Independence (B)	Medium APS transition	Capitalised, Entrepreneurial APS
Farmer's Objective	Maximum Net Income per land units	Earning limited by regular farm income with out off farm income	Maximization per family labor	Maximization profit on investment capital
Agricultural Production	– No tree crop, Dom- inance by field crop (cotton – maize) – off – farm indry season (craft, pick up mushroom and bamboo from forest)	Diversity Orchards are a common component	– Increasing tree crop associated to a labor intensive sub – system (vegetable – sericulture) – Annual crop on } shallow soil or intercrop	– Fruit orchard dominance associated to off – farm (trading) – Annual cash crop con – tracted to A, B on accumulate land in the past
Equipment	Manual Tools only	Light (weed slasher) manual tools	Motor sprayer and manual tools	Heavy Machanize and motorized tool
Key Constraint. (problem)	Land tenure insecure link to ethnic (mon) Economic and personal life depend on local “Taokae”	Limited size of APS, old age of family labor	Family labor is not sufficient at peak of labor demand (2 – 8 ha per labor) Water control	– Unavailable family labor – Labor depend on hire labor and illegal (Mon)
Sustainability	nil	Low (limited to one generation)	Good	Questionable (long term control by hire labor)
Frequency	54% .(< 6 rai/family labor)	30% (6 – 12 rai/family labor)	14% (12 – 20 rai/family labor)	2% (> 20 rai/family labor)

2.3.3 ฟาร์มที่ปลูกไม้ยืนต้นหลายชนิด เป็นกลยุทธ์ในการลดความเสี่ยงจากการปลูกไม้ยืนต้นชนิดเดียว ซึ่งอาจมีปัญหาด้านการตลาดในอนาคต โดยปลูกไม้ยืนต้นชนิดอื่น ๆ เพิ่มขึ้น ในขณะเดียวกันยังมีการปลูกพืชไร่ล้มลุก เพื่ออาศัยผลผลิตเป็นรายได้ประจำฤดู และเป็นการใช้แรงงานในครอบครัวให้มีผลิตภาพมากที่สุดด้วย

ปัญหาและอุปสรรคของฟาร์มประเภทนี้ส่วนใหญ่คือ มีแรงงานในครอบครัวไม่เพียงพอ โดยเฉพาะช่วงที่มีความต้องการแรงงานสูง เช่น ช่วงการเก็บเกี่ยว นอกจากนั้นยังมีปัญหาด้านการควบคุมน้ำโดยเฉพาะในกลุ่ม 2.3.1 ซึ่งปลูกพืชผัก หรือหม่อนไหม มีความต้องการใช้น้ำในการผลิตดังกล่าวสูง แต่ปัญหาและอุปสรรคดังกล่าวไม่เป็นอุปสรรคต่อระดับถาวรภาพของฟาร์มประเภทนี้ เนื่องจากฟาร์มประเภทนี้ มีการสะสมทุนการผลิตทางการเกษตรที่เหมาะสมได้เพียงพอจึงมีระดับถาวรภาพค่อนข้างสูง ฟาร์มประเภทนี้มีประมาณร้อยละ 14

2.4 ฟาร์มขนาดใหญ่ระดับนายทุน (D) เป็นฟาร์มที่มีขนาดของที่ดินทำกินมากกว่า 20 ไร่ ต่อ 1 แรงงานครอบครัว ส่วนใหญ่เป็นฟาร์มระดับนายทุน ที่มีการใช้พื้นที่ส่วนใหญ่ปลูกไม้ยืนต้น โดยเฉพาะผลไม้ต่าง ๆ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น การทำกิจกรรมนอกฟาร์ม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการค้าขายทั่วไป การขายวัสดุเกษตรและรับซื้อผลผลิตทางการเกษตร สำหรับบางรายมีการปลูกพืชไร่ล้มลุก เช่น ข้าวโพด-ฝ้าย ในที่ดินที่สั่งสมมาจากอดีต และมีเกษตรกรจากฟาร์มประเภทที่ A และที่ B เป็นลูกไร่ มีการใช้และสั่งสมเครื่องมือและโรงเรือนต่าง ๆ ก่อนข้างสูง เช่น มีรถแทรกเตอร์ รถบรรทุกขนาดเล็ก เครื่องกระเทาะข้าวโพด รวมทั้งโรงเรือนต่าง ๆ

วัตถุประสงค์เชิงเศรษฐกิจของฟาร์มประเภทนี้คือ ต้องการให้ได้กำไรมากที่สุดจากผลการลงทุน ปัญหาและอุปสรรคที่สำคัญของฟาร์มประเภทนี้คือ

มีการใช้แรงงานจ้างสูง เนื่องจากมีพื้นที่ขนาดใหญ่ และแรงงานในครอบครัวมีไม่เพียงพอ แรงงานส่วนใหญ่ได้จากแรงงานของคนมอญ จากปัญหาและอุปสรรคดังกล่าวทำให้ระดับถาวรภาพของฟาร์มประเภทนี้ไม่แน่นอน เนื่องจากมีความผูกพันกับแรงงานจ้างที่ผิดกฎหมายถ้าไม่สามารถแก้ปัญหาแรงงานมอญได้ จะต้องจ้างแรงงานคนไทย ซึ่งต้องจ่ายค่าจ้างสูงกว่ามากและหาได้ยากในท้องถิ่น ฟาร์มประเภทนี้มีประมาณร้อยละ 2 ของฟาร์มทั้งหมด

3. การช่วยเหลือและพัฒนาฟาร์มประเภทต่าง ๆ จากการประเมินระดับถาวรภาพของระบบการทำฟาร์มทั้ง 4 ประเภท ได้ข้อสรุปสำคัญประเด็นหนึ่งว่า ระบบการทำฟาร์มประเภท D มีศักยภาพเพียงพอที่จะช่วยเหลือตัวเองได้ ไม่จำเป็นต้องได้รับการส่งเสริมให้อยู่รอด ส่วนระบบการทำฟาร์มประเภท A และ B เป็นประเภทที่ต้องได้รับความช่วยเหลือโดยเร่งด่วนเพื่ออยู่รอดให้ได้ และฟาร์มประเภท C ควรได้รับการส่งเสริมให้ไปสู่ทางเลือกใหม่ได้เร็วขึ้น นักวิจัยและส่งเสริมต้องหากกลยุทธ์ในการเร่งระดับการสั่งสมทุนการผลิตของระบบการทำฟาร์มประเภท A B และ C ให้เป็นไปได้เร็วขึ้น และในระดับที่มากพอที่จะช่วยให้เกษตรกร 3 กลุ่มนี้อยู่รอด เพื่อปรับเปลี่ยนระบบการทำฟาร์มได้ง่ายขึ้น

ข้อเสนอแนะในขั้นต้น

1. ข้อเสนอสำหรับงานวิจัยทางด้านพืชไร่

งานวิจัยทางด้านพืชไร่ควรมุ่งพัฒนาคุณภาพเชิงเศรษฐกิจของฝ้าย ขณะเดียวกันลดภาวะเสี่ยงในการผลิตและต้นทุนการผลิต โดยการศึกษาค้นคว้าพันธุ์ฝ้ายที่ต้านทานแมลงได้ดีและมีคุณภาพด้านการตลาด งานวิจัยดังกล่าวจะช่วยให้ระบบการปลูกข้าวโพด-ฝ้าย มีความคุ้มทุนและแข่งขันกับพืชอื่นได้

2. ข้อเสนอสำหรับงานทางด้านเศรษฐ- สังคม

สถาบันที่เกี่ยวข้องทางด้านเศรษฐสังคมควรเร่งหาแนวทางในการยกระดับสภาพทางสังคมของกลุ่มคนมอญอพยพ ซึ่งเป็นคนกลุ่มใหญ่ในระบบการทำฟาร์มประเภท A เพื่อให้คนกลุ่มนี้เป็นเกษตรกรที่พึ่งตนเองได้ หรือเป็นแรงงานที่มีประสิทธิภาพให้กับฟาร์มประเภทอื่น โดยฝึกอบรมแรงงานเหล่านี้ให้ใช้เทคนิควิธีปฏิบัติทางการเกษตรที่ไม่เป็นอันตรายต่อระบบนิเวศวิทยา

นอกจากนี้ความอยู่รอดของฟาร์มประเภท A ยังผูกพันกับระบบการถือครองที่ดิน จึงควรพิจารณาหาแนวทางการจัดระบบการถือครองและใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการเกษตรที่เป็นธรรม และก่อประโยชน์สูงสุดต่อการเกษตร

3. ข้อเสนอสำหรับงานส่งเสริม

เนื่องจากในพื้นที่ดังกล่าวพืชหลักคือ ข้าวโพด-ฝ้าย ซึ่งมีการใช้สารเคมีค่อนข้างสูง การส่งเสริมควรมุ่งไปในทางชักจูงให้เกษตรกรใช้วิธีป้องกันกำจัดศัตรูพืชในระดับที่ปลอดภัยสำหรับสภาพแวดล้อม ตลอดจนวิธีการบำรุงรักษาดินสำหรับการเพาะปลูกให้คงความอุดมสมบูรณ์

นอกจากนี้ การส่งเสริมการปลูกพืชที่ใช้แรงงานเต็มที่ เช่น หน่อไม้ฝรั่ง และการปลูกหม่อนเลี้ยงไหม อาจเหมาะสมในบางท้องที่มีแรงงานและน้ำเพียงพอ

สรุป

ข้อมูลจากการจำแนกระบบการทำฟาร์ม ในการศึกษาครั้งนี้ บ่งชี้ว่ามีแนวโน้มมากขึ้นในการปลูกไม้ยืนต้นหรือไม้ผลแทนที่การปลูกข้าวโพด-ฝ้ายนั้น แสดงให้เห็นถึงความพยายามหาทางเลือก

ใหม่ เพื่อความอยู่รอดของเกษตรกรในท้องที่อำเภอไทรโยค เป็นที่น่าเสียดายว่า กลุ่มเกษตรกรประเภทฟาร์มขนาดกลาง (C) และฟาร์มขนาดใหญ่ (D) เท่านั้น ที่มีศักยภาพในการปรับเปลี่ยนระบบการผลิตสู่ทางเลือกใหม่ได้ งานทำทายนักวิจัยและพัฒนาในกรณีเช่นนี้จึงอยู่ที่ว่าจะหากลยุทธ์ใดที่จะช่วยเกษตรกร กลุ่มด้อยโอกาส (A และ B) ซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่ให้สามารถอยู่รอดได้

เอกสารอ้างอิง

นิตยา เงินประเสริฐศรี, ผ่องพรรณ ทรัพย์มงคลกุล, ชัชวีร์ นฤทุม และ Guy Trebuil. 2535. การจำแนกระบบเกษตรกรรมจากประวัติการเกษตร : กรณีศึกษาในอำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี. เอกสารประกอบการประชุมวิชาการ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ประจำปี 2535.

ศรีสองค์ เก้าเจริญ, ผ่องพรรณ ทรัพย์มงคลกุล, นิตยา เงินประเสริฐศรี และ Guy Trebuil. 2535. การศึกษาการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินและการจัดแบ่งเขตนิเวศวิทยาเกษตร เพื่อระบบการเกษตรแบบพึ่งตนเอง กรณีศึกษาจังหวัดกาญจนบุรี. เอกสารประกอบการสัมมนาการทำฟาร์ม ครั้งที่ 9 2535.

Trebuil, Guy. 1988. Variables and Applications of the Concept of Agrarian System. In Prince of Sangkla University. *Farming Systems Research and Development in Thailand : Illustrated Methodological Considerations and Advances*. Hard Yai : the Thai – French Farming System Research Project.